

स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ ऐन-२०७५

संवत् २०७५ सालको ऐन नं. ५

प्रस्तावना: मन्थली नगरवासीहरूको आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ सेवा प्राप्त गर्ने नैसर्गिक अधिकारको प्रचलन गराउँदै स्वस्थ एवम् स्वच्छ वातावरणमा बस्न पाउने मौलिक हकहरूको प्रवर्द्धन गर्ने गराउने जिम्मेवारी नगर पालिकाको भएको हुँदा स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी स्पष्ट कानुनी व्यवस्था गरी कार्यसम्पादन गर्नु बाञ्छनीय भएकाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम मन्थली नगरपालिकाले यो ऐन जारी गरेको छ ।

परिच्छेद -१ प्रारम्भिक

१. **सङ्क्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (क) यस ऐनको नाम 'मन्थली नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सेवा ऐन, २०७५' रहेको छ ।
- (ख) यो ऐन स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएपश्चात् लागु हुनेछ ।
२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,
- (क) "ऐन" भन्नाले मन्थली नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ ऐन २०७५ लाई सम्झनु पर्छ ।
- (ख) "सङ्घीय ऐन" भन्नाले स्वास्थ्य सम्बन्धी सङ्घीय संसदले बनाएको ऐनलाई बुझ्नु पर्दछ ।
- (ग) "कार्यपालिका" भन्नाले मन्थली नगर पालिकाको कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- (घ) "सरकारी वा सामुदायिक" भन्नाले सरकारी तथा सामुदायिक स्वामित्वमा सञ्चालन भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ङ) "निजी" भन्नाले सेवाको सँगसँगै नाफाको समेत उद्देश्य राखी सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्था भनेर सम्झनु पर्दछ ।
- (च) "ट्रष्ट वा लोक कल्याणकारी" भन्नाले ट्रष्ट वा लोक कल्याणकारी संस्थाहरू मार्फत सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (छ) "व्यवस्थापन समिति" भन्नाले दफा ६ अन्तर्गत बनेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ज) "अनुगमन समिति" भन्नाले दफा ५ अनुसार नगर पालिकामा गठित स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ अनुगमन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (झ) "स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले सरकारी स्तरबाट सञ्चालित अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ञ) "सरकार" भन्नाले तीनै तहका सरकारलाई सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद: २

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायक र व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरू : स्थानीय स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरू तीन प्रकारका हुनेछन् :
- (क) सरकारी तथा सामुदायिक स्वामित्वमा सञ्चालन भएका अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, सहरी स्वास्थ्य केन्द्र, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, आयुर्वेद तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक, आयुर्वेद केन्द्रहरू सरकारी वा सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।
- (ख) निजी क्षेत्रद्वारा सञ्चालित अस्पताल, नर्सिङ होम, पोलिक्लिनिक वा क्लिनिक, प्रयोगशाला, फार्मसीहरू निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।
- (ग) ट्रस्ट वा लोक कल्याणकारी संस्थाहरूको अधीनस्थ : ट्रस्ट वा लोक कल्याणकारी संस्थाहरू मार्फत सञ्चालन हुने अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, घुम्ती क्लिनिक यस अन्तर्गत पर्दछन् ।
४. स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूको परिभाषा र आधारभूत मापदण्ड सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । अतिरिक्त मापदण्डहरू यसै ऐनको दफा ८ मा उल्लेख गरिएबमोजिम हुनेछन् ।
५. स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ अनुगमन समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार
- (१) मन्थली नगरपालिका भित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको रेखदेख र अनुगमन तथा नियमन गर्न स्थानीय स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ अनुगमन समिति गठन गरिने छ । समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ :
- (क) नगरपालिकाका प्रमुख - अध्यक्ष
- (ख) स्वास्थ्य क्षेत्र हेर्ने कार्यपालिका सदस्य - सदस्य
- (ग) स्वास्थ्य तथा सरसफाइ क्षेत्रमा कार्य गरिरहेका विज्ञहरू मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले तोकेको १ जना - सदस्य
- (घ) आमा समूह र स्वास्थ्य स्वयम्सेविका सञ्जाल मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको १ जना - सदस्य
- (ङ) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षमध्ये प्रत्येक वर्ष परिवर्तन हुने गरी कार्यपालिकाले तोकेका १ जना - सदस्य
- (च) नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव
- (२) स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाइ अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :
- (क) आफ्नो कार्य क्षेत्रभित्रको स्वास्थ्य तथा सरसफाइ योजना तयार गर्ने,
- (ख) नगरपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि अनुमति, स्वीकृति सम्बन्धी नगर पालिकालाई आवश्यक राय प्रदान गर्ने,
- (ग) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिने,
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाहरूको लागि आवश्यक साधन स्रोत जुटाउन राय सल्लाह र परामर्श दिने,
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाहरूको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने गराउने,
- (च) स्वास्थ्य विशेषज्ञहरू र स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरूको सूची अद्यावधिक गर्ने गराउने,

- (छ) स्वास्थ्य सेवाको पहुँचभन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ बनाउने,
 (ज) नगर कार्यपालिकालाई स्वास्थ्य तथा सरसफाई क्षेत्रमा आवश्यक सुझाव र सल्लाह दिने,
 (झ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने,

६. स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार : १) सामुदायिक अस्पताल तथा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र वा स्वास्थ्य चौकी एवम् सार्वजनिक आयुर्वेद औषधालय व्यवस्थापनका लागि देहायबमोजिम सदस्य रहने गरी हरेक संस्थाको छुट्टाछुट्टै व्यवस्थापन समिति गठन गरिने छ ।

- (क) नगरपालिकाका प्रमुख -संरक्षक
 (ख) सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष वा वडाध्यक्षले तोकेको वडा सदस्य - अध्यक्ष
 (ग) स्वास्थ्य क्षेत्रमा क्रियाशील महिलाहरूमध्ये वडा अध्यक्षबाट मनोनित १ जना -सदस्य
 (घ) सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील समाजसेवी मध्येबाट नगर प्रमुखले मनोनित गरेको सदस्य १ जना - सदस्य
 (ङ) स्वास्थ्य संस्था नजिकको उच्चतम विद्यालयको प्रधानाध्यापक वा निजले तोकेको शिक्षक प्रतिनिधि -सदस्य
 (च) सम्बन्धित वडाको वडा सचिव वा वडा सदस्यमध्ये वडाध्यक्षले तोकेको व्यक्ति -सदस्य
 (छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख -सदस्य सचिव

द्रष्टव्य: सदस्यहरूमध्येबाट एकजना सदस्यलाई अध्यक्षले उपाध्यक्षमा मनोनित गर्न सक्नेछन् ।

- २) स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिका काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछन् :
 (क) आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाको वार्षिक योजना बनाई सम्बन्धित वडा समितिमार्फत् नगरपालिकामा पेस गर्ने,
 (ख) व्यवस्थापन समितिको नियमित बैठक गर्ने, स्वास्थ्य संस्थामा परेका समस्याहरूको समाधानमा आवश्यक कार्य गर्ने,
 (ग) वार्षिक समीक्षा, सामाजिक परीक्षणजस्ता मूल्याङ्कनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
 (घ) स्वास्थ्य घुम्ती शिविरहरू राख्न सम्बन्धित निकायहरूमा समन्वय गर्ने तथा व्यवस्थापन गर्ने,
 (ङ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने,
 (च) वार्षिक प्रतिवेदन नगर पालिकासमक्ष पेस गर्ने ।

७. बैङ्क खाता सञ्चालन : हरेक स्वास्थ्य संस्थाले बैङ्क खाता खोल्न सक्ने छ ।

- १) स्वास्थ्य संस्थाको बैङ्क खाता व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष र सदस्य सचिवको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ ।
 २) उपदफा (१) बमोजिमको लेखा व्यवस्थापन र लेखा परीक्षण प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।
 ३) नगरपालिकाले तोकेको लेखा परीक्षकबाट स्वास्थ्य संस्थाको वार्षिक लेखा परीक्षण

हुनेछ ।

परिच्छेद : ३

स्वास्थ्य संस्था स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड

८. **अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड :** १) **अस्पताल :** नगरपालिका आफैले तोकिएको मापदण्डमा १५ शैयासम्म क्षमताको अस्पताल सञ्चालन गर्न सक्नेछ । १५ शैयाको अस्पताल सञ्चालनको न्यूनतम मापदण्ड देहायबमोजिम हुनेछ ।

(क) **जनशक्ति :** एम्.डी.जी.पी. वा गाइनो वा बालरोग विशेषज्ञमध्ये कुनै सेवाको विशेषज्ञ १ जना, एम्.बी.बी.एस. २ जना, बी.एस्सी नर्सिङ/बी. एन् १ जना, हेल्थ असिस्टेन्ट/सिनियर अहेब २ जना स्टाफ नर्स ४ जना, अनमी ४ जना, अहेब ३ जना, मेडिकल रेकर्डर १ जना, प्रशासक १ जना, लेखापाल १ जना, रिसेप्सनिस्ट १ जना, फर्मोसिस्ट/फार्मसी सहायक १ जना, इमर्जेन्सी नर्स १ जना, सहयोगी कर्मचारी ४ जना, ल्याब टेक्निसियन/ल्याब असिस्टेन्ट, सेवाका आधारमा सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ सहितको आवश्यक टिम ।

(ख) **पूर्वाधारहरू :** प्रदूषणमुक्त क्षेत्रमा रहनु पर्ने, अन्य त्यस्तै प्रकृतिका अस्पतालहरू रहेको स्थानभन्दा ५०० मिटर टाढा रहनु पर्ने, आफ्नै जग्गा वा कम्तिमा १५ वर्षको समयावधि राखेर भाडामा लिएको जग्गा र भवन निर्माण मापदण्ड बमोजिम बनेका र भूकम्प प्रतिरोधी भवन हुनुपर्ने, डिजास्टर व्यवस्थापन योजना तयार भएको हुनुपर्ने, पर्याप्त भ्यान्टिलेसन भएको वा वातावरण अनुकूलित भएको हुनुपर्ने, अस्पताल, हिवलचेयर, टूलीको सहज आवागमन हुन सक्ने हुनुपर्ने, न्यूनतम प्रति शैया ४० वर्ग मिटर क्षमता हुनु पर्ने, सवारी साधन पार्किङ, यातायातका साधनको पहुँचमा हुनुपर्ने, भवन तथा कोठाहरू अपाङ्ग मैत्री, बालमैत्री र जेष्ठ नागरिक मैत्री हुनुपर्नेछ ।

(ग) **उपकरणहरू :** सक्सन मेसिन प्रत्येक उपचार कक्षमा हुनुपर्ने, सुचर मेसिन प्रत्येक उपचार कक्षमा हुनुपर्ने, एम्बुव्याक २ ओटा, अक्सिजन प्रत्येक उपचार कक्षमा एक/एक ओटा हुनुपर्ने, इसिजी मेसिन, कार्डियाक मनिटर, डिफीब्रिलेटर १, भेन्टिलेटर १, बिपी सेट प्रत्येक उपचार कक्षमा हुनुपर्ने, आ.भी स्टैण्ड आवश्यकताअनुसार, प्लास्टर सामग्री तथा डाइग्नोस्टिक सेट, आकस्मिक सेवाको लागि औषधि सहितको टूली, ट्राकियोस्ट्रोभी सेट, भेनस सेक्सन सेट, न्युबिलाइजर सेट, वाटरसिल ड्रेनेज सेट, सूचना पाटी, हिवल चेयर, टूली, स्ट्रेचर, फुट स्टेप, वैकल्पिक विद्युत्को व्यवस्था, एन्जी टयुब, एसपाइटेसन सेट, इनेमा सेट, खुट्टाले चलाउने सक्सन मेसिन ।

दृष्टव्यः १५ शैयाभन्दा बढीको अस्पताल सञ्चालन गर्न अनुमति माग भई आएमा सङ्घीय वा प्रादेशिक कानूनको अधीनमा रही अनुमति प्रदान गर्न सकिनेछ ।

२) **स्वास्थ्य चौकी :** नगरपालिकाले प्रत्येक वडा अर्थात् जनसङ्ख्याको अनुपातमा कम्तीमा देहायका पूर्वाधार पूरा गरी स्वास्थ्य चौकी सञ्चालन गर्नु पर्नेछ :

(क) **जनशक्ति :**

स्वास्थ्य सहायक (हेल्थ असिस्टेन्ट) १ जना, अहेब २ जना, अनमी २ जना,

आवश्यकता अनुसार सहायक कर्मचारीहरूका दरबन्दी भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख) **भवन कोठा** : प्रशासन कक्ष, औषधि भण्डारण, औषधि वितरण कक्ष, प्राथमिक उपचार कक्ष, परिवार नियोजन सेवा कक्ष र सुरक्षित मातृत्व सेवा कक्ष जस्ता सुविधा सहितको भवन हुनु पर्नेछ ।

(ग) **उपकरण** : प्राथमिक उपचारका आधारभूत उपकरणहरू :

३) **आयुर्वेद तथा प्राकृतिक स्वास्थ्य सेवा** : नगरपालिका क्षेत्र भित्र जडिबुटी, प्राकृतिक चिकित्सा, योगध्यान लगायतका रोकथाम मूलक र वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको प्रवर्द्धनका लागि समुदाय वा ट्रष्टहरूसँगको साभेदारीमा वा नगरपालिका आफैले कम्तीमा एउटा आयुर्वेद तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

९. **निजी क्षेत्रले अस्पताल सञ्चालन गर्न सक्ने** : १) नगरपालिका क्षेत्रभित्र निजी क्षेत्र तथा ट्रस्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाद्वारा अस्पताल सञ्चालन गर्न चाहेमा १५ शैया सम्मको अस्पताल सञ्चालन अनुमति नगरपालिकाले दिन सक्नेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम अस्पताल सञ्चालन गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले अनुमतिको लागि तोकिएको ढाँचामा नगरपालिकामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

३) नगरपालिकाले प्राप्त निवेदन उपर छलफल तथा आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेमा अस्पताल सञ्चालनको स्वीकृति प्रदान गर्न सक्नेगरी आशयपत्र प्रदान गर्न सक्नेछ ।

४) उपदफा (३) को आधारमा नगरपालिकाले छ महिनाको समयभित्र तोकिएको मापदण्ड पूरा गर्ने सर्तमा अस्पताल सञ्चालनको स्वीकृति प्रदान गर्न सक्नेछ । सो अवधिभित्र अस्पताल सञ्चालकले अन्तिम स्वीकृति लिई सक्नु पर्नेछ ।

५) उपदफा (५) बमोजिमको निवेदनउपर आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेको ठहर भएमा अस्पताल सञ्चालनको अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ ।

६) आशयपत्रमा उल्लेख गरिएको समय सीमाभित्र तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेको नपाइएमा स्वीकृति प्रदान गरिने छैन । त्यस्तो स्वीकृति प्रदान भइसकेको भए रद्द समेत गर्न सकिनेछ ।

७) यो ऐन लागू हुन पूर्व सञ्चालनमा रहेका अस्पतालको हकमा पनि यो ऐन लागू भएको ६ महिना भित्रमा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी नगरपालिकाबाट इजाजत लिएर मात्र सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

१०. **अस्पताल सञ्चालन गर्न आवश्यक मापदण्ड** : नगरपालिकाको स्वीकृतिमा सञ्चालन हुने अस्पतालहरूले कम्तीमा देहाय अनुसारको मापदण्ड पूरा गर्नुपर्नेछ :

१) **जनशक्ति** : कम्तीमा २ जना एम्बीबीएस डाक्टर, कम्तीमा ४ जना स्टाफ नर्स, कम्तीमा १ जना ल्याब टेक्निसियन र आवश्यक मात्रामा सहायक र सहयोगी स्वास्थ्यकर्मी हुनु पर्नेछ ।

२) **भवन तथा कोठा** : दर्ता चलानी, बहिरङ्ग सेवा, इमर्जेन्सी कक्ष, प्रयोगशाला, भर्ना भएका विरामी राख्ने क्याबिन, नर्सिङ कक्ष, प्रशासन कक्ष, पार्किङ हुनु पर्नेछ ।

३) **उपकरण र पूर्वाधार** : सडक नेटवर्कले जोडिएको, एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता, विरामी राख्ने बेड र लाइफ सपोर्ट सिस्टम, २४ घन्टा विद्युत् र खानेपानी सेवा

भएको, अक्सिजनको व्यवस्था, चिकित्साजन्य फोहोर व्यवस्थापनको प्रणाली भएको हुनुपर्ने ।

- ४) उपलब्ध हुने वस्तु तथा सेवा र सोको दररेट सहितको सूचना सबैले देख्ने गरी टाँस गरेको हुनु पर्नेछ ।

११. पोलिक्लिनिक सञ्चालनको अनुमति : १)नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले पोलिक्लिनिक सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

- २) पोलीक्लिनिकको मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१२. प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी सञ्चालन : व्यक्ति वा कुनै संस्थाले प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी सञ्चालन गर्न चाहेमा देहाय बमोजिमको विवरण सहित नगर पालिकाबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

- १) सञ्चालकको विवरण र नागरिकताको प्रमाणपत्र,
२) प्रयोगशाला वा ल्याबोरेटोरी सञ्चालन गर्ने स्थान, घरधनी र सञ्चालक बीचको घरभाडा सम्बन्धी सम्झौता-पत्र,
३) रेडियोलोजी वा प्याथोलोजी विषयमा न्यूनतम् १८ महिना अध्ययन गरेको व्यक्तिको प्रमाणपत्र र काम गर्न इच्छुक भएको पत्र,
४) ल्याबमा उपलब्ध हुने परीक्षणको प्रकार,
५) ल्याबमा प्रयोग हुने न्यूनतम् उपकरणहरूको विवरण,
६) प्रस्तावित लागत र लागतको स्रोत ।

१३. फार्मसी सञ्चालनको अनुमति : १) नगरपालिका क्षेत्रभित्र फार्मसी सञ्चालन गर्न चाहेमा नगरपालिकाबाट अनुमति लिनु पर्नेछ ।

- २) कम्तीमा आधारभूत फार्मसी शिक्षाप्राप्त व्यक्ति अनिवार्य रूपमा विक्री कक्षमा रहने गरी फार्मसी सञ्चालन गर्ने स्थान, विक्री-वितरण गर्ने औषधिका प्रकारहरू र प्राथमिक उपचार सेवाको विवरण आवेदनमा उल्लेख गरी कुनै पनि सञ्चालकले फार्मसी सञ्चालनका लागि नगरपालिका समक्ष निवेदन दिन सक्नेछन् ।
३) फार्मसी सञ्चालनमा रहने मुख्य र सहायक कर्मचारीहरूका विवरणहरू, शैक्षिक प्रमाण पत्र, नागरिकता र हालको बसोबास ठेगाना प्रमाण भएको कागजात र वडा कार्यालयको सिफारिस साथ आवेदन पेस गर्नुपर्ने ।
४) प्राप्त विवरण सहितको आवेदन बमोजिम फार्मसी सञ्चालनको अनुमति नगरपालिकाबाट दिन सकिनेछ ।
५) यसभन्दा अघि औषधि व्यवस्था विभागबाट अनुमति लिई सञ्चालनमा रहेका फार्मसीहरूले सोही प्रमाणको आधारमा अनुमति लिई सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।
६) यसरी फार्मसी व्यवसाय सञ्चालन गर्दा सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको योग्यता हासिल गरेका जनशक्ति अनिवार्य रूपमा फार्मसी स्टलमा रहने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

१४. मापदण्ड पूरा नगरेमा सजाय हुने : १) अस्पताल, स्वास्थ्य संस्था, प्रयोगशाला, फार्मसी जस्ता स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनको स्वीकृति लिँदा तोकिएको मापदण्ड पूरा नभएको तर भुक्त्याएर विवरण दिएको वा अस्थायी रूपमा मात्र मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा अनुगमन समितिले अनुगमन गरी सचेत गराउने, अधिकतम् एक लाख रूपैयाँसम्म जरिवाना गराउने तथा स्वीकृति खारेजीको लागि

नगरपालिकामा सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

- २) प्रयोगशालामा तालिमप्राप्त ल्याब टेक्निसियन बाहेकका व्यक्तिले रगत, दिसापिसाब, खकार लगायतको परीक्षणमा सङ्लग्न भएको पाइएमा त्यस्तो प्रयोगशाला बन्द गराउन सक्ने, सञ्चालकलाई कालो सूचीमा राखी निजको नाम सार्वजनिक गर्न सकिनेछ ।
- ३) फार्मसीको हकमा सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको योग्यताप्राप्त व्यक्ति बाहेक अरूले औषधि बेचेको पाइएमा सचेत गराउने रु.१०,०००/- सम्म जरिवाना गराउनेदेखि अनुमति खारेजीसम्म गर्न सकिनेछ ।

१५. सहूलियत र छुटको व्यवस्था गर्नुपर्ने : निजी लगानी र ट्रस्टमार्फत् सञ्चालनमा आएका स्वास्थ्य संस्थाहरूले स्वास्थ्य परीक्षणका क्रममा लाग्ने शुल्क नगरपालिकाको सिफारिसमा न्यूनतम् दश प्रतिशत सेवाग्राहीहरूका लागि छुट वा मिनाहा दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद : ४

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य स्वयम्सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

१६. स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापन : नगरपालिका भित्रका सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाहरू मार्फत् आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि ४ प्रकारका स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन्

- १) **स्थायी :** नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट समायोजन भई आएका स्वास्थ्यकर्मीहरू,
- २) **करार :** स्थानीय माग र विशिष्टताका आधारमा नगरपालिका मार्फत् करार सेवामा भर्ना गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरू,
- ३) **अभ्यासकर्ता :** स्थानीय स्तरमा खुलेका स्वास्थ्य अध्ययन संस्थानमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू एवम् नगरपालिकाको आंशिक वा पूर्ण छात्रवृत्तिमा अन्यत्र गई स्वास्थ्य शिक्षा अध्ययन गरेका विद्यार्थीहरूलाई अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा नगरपालिकाले भर्ना गर्न सक्ने छ । यस्ता अभ्यासकर्तालाई बढीमा १ वर्षको लागि भर्ना गर्न सकिने छ ।

४) स्वास्थ्य अभियानकर्ता र स्वयम्सेविका :

१७. अभियानकर्ता/स्वास्थ्य स्वयम्सेविकाको व्यवस्था : स्वास्थ्य सेवालार्ई घरघरको पहुँचमा पुऱ्याउन र जनचेतना फैलाउन नगरपालिकाले पुरुष स्वास्थ्य अभियानकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरू नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

- १) महिला स्वयम्सेविका र पुरुष अभियानकर्ताहरू नियुक्तिका लागि २१ वर्ष पूरा भई ४० वर्ष ननाघेको, शैक्षिक योग्यता न्यूनतम् १० कक्षा अध्ययन गरेको सम्बन्धित वडाको विवाहित नागरिक हुनुपर्ने छ ।
- २) एउटा वडामा अधिकतम् सङ्ख्या १० हुने गरी औशत प्रति ३०० जनसङ्ख्याको लागि १ जना महिला स्वयम्सेविका र १ जना पुरुष अभियानकर्ताको सिफारिस वडा समितिले नगरपालिका समक्ष गर्नसक्ने छ ।
- ३) प्रत्येक स्वयंसेविका र अभियानकर्ताहरूले आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी १५ दिनको तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ । नगरपालिका र स्वास्थ्य संस्थाहरूले आवश्यकता अनुसार तालिम अभिमुखीकरण प्रदान गर्न सक्नेछ ।

- ४) यो ऐनभन्दा पहिलेदेखि नै कार्यरत महिला स्वयम् सेविकाहरूमध्ये निरक्षर, ६० वर्ष उमेर पूरा भएका र अशक्त स्वास्थ्य स्वयम् सेविकालाई प्रोत्साहन भत्ताबापत् रु २०,०००/- प्रदान गरी विदाइ गर्न सकिनेछ । नयाँ नियुक्त गर्दा कम्तीमा १० कक्षा उत्तीर्णलाई मात्र नियुक्ति दिइने छ ।

१८. स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा : १) स्थायी स्वास्थ्यकर्मीका लागि नेपाल सरकारले वा नगर पालिकाले तोके बमोजिमको अन्य सेवा-सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।

- २) करार स्वास्थ्यकर्मीलाई प्रचलित तलब स्केलको सम्बन्धमा दुई पक्षबीचको समझदारीमा भएको करार सम्झौता बमोजिमको सेवा-सुविधा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।
- ३) अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीलाई निर्वाह भत्ताको रूपमा नगरपालिकाले तोके बमोजिमको खास रकम प्राप्त हुनेछ ।
- ४) अभियानकर्ता/स्वयम्सेविका : पोसाक, वार्षिक रूपमा सञ्चार खर्च, स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यकता परेको बखत काममा खटाइएमा सो दिनको पारिश्रमिक, स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी अभियानमा खटाइएको समयमा दिइने पारिश्रमिकजस्ता सुविधाहरू उपलब्ध गराउन सकिनेछ । सेवा सुविधाहरू तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी निर्धारण र नियुक्ति : सामुदायिक वा सरकारी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी सङ्घीय व्यवस्थाको अधीनमा रही नगरपालिकाले निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

- १) दरबन्दी अनुसारका पदहरूमा नेपाल सरकारबाट समायोजन भई आएका स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् । समायोजनमा नआएका कर्मचारीहरूको हकमा नगरपालिकाले आवश्यकताअनुसार करारमा नियुक्ति गर्न सक्ने छ ।
- २) स्वास्थ्य संस्थामा कायम भएको रिक्त दरबन्दीमा करार नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा करार नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय सेवा ऐन जारी भएपछि सोबमोजिम र सो ऐन जारी नभएसम्म सङ्घीय कानूनमा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ ।

२०. कर्मचारी सरूवा : १) स्थायी स्वास्थ्यकर्मीको हकमा निजले कुनै एक स्वास्थ्य संस्थामा अधिकतम ५ वर्ष सेवा गरेपश्चात् अर्को स्वास्थ्य संस्थामा सरूवा हुन सक्नेछ । विशेष परिस्थिति बाहेक न्यूनतम २ वर्ष एउटै स्वास्थ्य संस्थामा कार्य गरेपछि मात्र सरूवा हुनेछ ।

- २) विशेष अवस्थामा बाहेक न्यूनतम २ वर्ष एकै स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्थायी कर्मचारीले अर्को स्वास्थ्य संस्थामा सरूवा हुन चाहेमा नगरपालिकामा सरूवाका लागि निवेदन दिन सक्नेछन् । यसरी प्राप्त निवेदनका आधारमा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सरूवा गर्न सक्नेछ ।
- ३) विशेष अवस्था भन्नाले निज सो संस्थामा रहन नसक्ने, विषयगत दरबन्दी आवश्यक नरहेको, स्वास्थ्य समस्या, पतिपत्नी सँगै रही सेवा गर्न पाउने अवस्था वा अन्य चित्त बुझ्दो कारण समेतलाई बुझिने छ ।

२१. कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने : स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन देहायअनुसार कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

- १) नगरपालिका प्रमुखको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य तथा

सरसफाई शाखा हेर्ने अधिकृतसँग, उक्त अधिकृतले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अधीनस्थ कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने छ ।

- २) कार्य सम्पादन करार सम्झौता १ वर्षको हुनेछ । करार सम्झौता अनुसार काम भए नभएको मूल्याङ्कन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा तयार गरी नगर प्रमुखसमक्ष पेस गर्नुपर्ने छ ।
 - ३) वार्षिक कार्यसम्पादन करारका सूचकहरू निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य तथा सरसफाई अनुगमन समितिले तयार पारी नगर पालिकामा पेस गर्नु पर्नेछ ।
- २२. कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन र सजाय तथा पुरस्कार :** १) कार्यसम्पादन करार भएका कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन क्षमताको आधारमा मूल्याङ्कन गरी कार्यसम्पादनमा राम्रो नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्ने र कमजोर नतिजा हासिल गर्ने कर्मचारीलाई दण्डित गर्न सकिनेछ ।
- २) कार्यसम्पादन सम्झौताको मूल्याङ्कन, पुरस्कार र सजाय नगर कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद : ५

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य कर्मचारीको आचरण सम्बन्धी व्यवस्था

२३. **समय पालन र नियमितता :** कर्मचारीले नेपाल सरकारबाट निर्धारित समयमा नियमित रूपले कार्यालयमा हाजिर हुनु पर्दछ र सकेसम्म पहिले विदाको स्वीकृति नलिई कामबाट अनुपस्थित हुनु हुँदैन ।
 २४. **अनुशासन र आज्ञापालन :** १) कर्मचारीले अनुशासनमा रही आफ्नो कर्तव्य इमान्दारी र तत्परताका साथ पालन गर्नु पर्दछ ।
 - २) कर्मचारीले सरकारी काम सम्बन्धी कुरामा आफूभन्दा माथिको अधिकृतले दिएका आज्ञालाई शीघ्रताका साथ पूरा गर्नु पर्नेछ ।
 - ३) कर्मचारीले आफूभन्दा माथिका सबै कर्मचारीहरू प्रति उचित आदर देखाउनु पर्नेछ र आफूमुनिका कर्मचारीहरूप्रति उचित व्यवहार गर्नु पर्नेछ ।
- २५. राजनैतिक वा अवाञ्छनीय प्रभाव पार्न नहुने :** कुनै पनि कर्मचारीले आफ्नो सेवा सम्बन्धी कुरामा मतलब साध्य गर्ने मनशायले अन्य कर्मचारीमाथि कुनै राजनैतिक वा अवाञ्छनीय प्रभाव पार्न वा प्रभाव पार्ने प्रयत्न गर्नु हुँदैन ।
- २६. राजनीतिमा भाग लिन नहुने :** कर्मचारीले कुनै राजनैतिक सङ्गठन वा दलको पक्ष वा विपक्षमा प्रचार-प्रसार गर्न वक्तव्य दिन वा भाषण गरी राजनीतिमा भाग लिन हुँदैन ।
- २७. सरकारको आलोचना गर्न नहुने :** १) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको नीतिको विपरीत हुने गरी वा सरकार र जनताको पारस्परिक सम्बन्धमा वा कुनै विदेशी राष्ट्रसँगको सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने गरी कुनै पनि कर्मचारीले आफ्नो वास्तविक वा काल्पनिक नामबाट वा बेनामी कुनै लेख प्रकाशित गर्न, प्रेसलाई कुनै खबर दिन, रेडियो वा टेलिभिजन आदिद्वारा भाषण प्रसारित गर्न, कुनै सार्वजनिक भाषण दिन वा कुनै वक्तव्य प्रकाशित गर्न हुँदैन ।
- २) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रचलित कानून र सरकारको

नीतिको विपरीत नहुने गरी लेख प्रकाशन वा प्रसारण गर्न बाधा पर्ने छैन ।

२८. **सरकारी कामकाज सम्बन्धी समाचार प्रकाशन गर्नमा प्रतिबन्ध :** कुनै पनि कर्मचारीले सरकारद्वारा अख्तियार नपाई आफूले सरकारी कर्तव्य पालन गर्दा जानकारीमा आएको कुनै गोप्य वा कानूनद्वारा निषेधित विषय आफूले लेखेको वा सङ्कलन गरेको कुनै कागजपत्र वा समाचार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपबाट अरू अनधिकृत कर्मचारी वा गैर सरकारी व्यक्ति वा प्रेसलाई दिनु वा बताउनु हुँदैन । यो प्रतिबन्ध जुनसुकै कारणबाट सेवामा नरहेको व्यक्तिको हकमा समेत लागू रहनेछ ।

२९. **दान, उपहार, चन्दा आदि प्राप्त गर्न र सापटी लिनमा प्रतिबन्ध :** १) सेवा सम्बन्धी काममा कुनै पनि प्रकारले असर पर्न सक्ने गरी कुनै पनि कर्मचारीले सरकारको पूर्व स्वीकृतिविना आफूले वा आफ्नो परिवारको कुनै सदस्यद्वारा कसैबाट कुनै प्रकारको दान, दातव्य, कोसेली वा उपहार स्वीकार गर्न वा चन्दा माग्न वा कामसँग सम्बन्धित व्यक्तिसँग सापटी लिन हुँदैन ।

२) कर्मचारीले कुनै विदेशी सरकार वा विदेशी सरकारको कुनै प्रतिनिधिबाट कुनै उपहार प्राप्त हुन आएमा निजले स्थानीय सरकारलाई सो कुराको सूचना दिई निकासो भएबमोजिम गर्नुपर्छ ।

३०. **कम्पनीको स्थापना र सञ्चालन, व्यापार व्यवसाय तथा निजी अभ्यास गर्न नहुने :** १) कर्मचारीले स्थानीय सरकारको पूर्वस्वीकृति नलिई देहायको काम गर्नु हुँदैन :-

(क) कुनै वैद्यक वा कम्पनीको स्थापना, रजिस्ट्रेशन वा सञ्चालनको काममा भाग लिन वा स्वास्थ्य क्लिनिक वा निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम खोल्न,

(ख) सञ्चालन गर्न, वा त्यस्तो स्वास्थ्य क्लिनिक वा निजी अस्पतालमा काम गर्न, प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता गराउनु पर्ने कुनै व्यापार वा व्यवसाय गर्न,

(ग) अन्यत्र कुनै प्रकारको नोकरी स्वीकार गर्न ।

२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कर्मचारीले सरकारको नीति विपरीत नहुने र आफूलाई तोकिएको काममा बाधा नपर्ने गरी साहित्यिक, वैज्ञानिक वा कलात्मक कार्य गर्न वा निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

३१. **निर्वाचनमा भाग लिन नहुने :** कर्मचारीले कुनै पनि राजनैतिक पदको लागि हुने निर्वाचनमा भाग लिन वा कसैको निमित्त मत माग्न वा कुनै प्रकारको प्रभाव पार्न हुँदैन । तर प्रचलित कानून बमोजिम आफूले पाएको मतदानको अधिकार प्रयोग गर्न बाधा पर्नेछैन ।

३२. **प्रदर्शन र हडताल गर्न प्रतिबन्ध :** कर्मचारीले नेपाल राज्यको सार्वभौमसत्ता र अखण्डतामा आँच आउने गरी, देशको शान्ति सुरक्षा, वैदेशिक सम्बन्ध र सार्वजनिक मर्यादा तथा अदालतको निर्णयको अवहेलना हुने गरी, विभिन्न जात, जाति, धर्म, वर्ग, क्षेत्र र सम्प्रदायका मानिसहरूबीच वैमनस्य उत्पन्न गराउने वा साम्प्रदायिक दुर्भावना फैलाउने गरी वा कुनै अपराधलाई प्रश्रय हुने गरी वा आफ्नो कामकर्तव्य पालन गर्नमा बाधा विरोध हुने गरी प्रदर्शन गर्न, हडतालमा भाग लिन, तालाबन्दी गर्न, धर्ना बस्न वा सो कार्य गर्ने उद्देश्यले अरूलाई

उक्साउन समेत हुँदैन ।

३३. **हडताल, थुनछेक तथा घेराउ गर्नमा प्रतिबन्ध** : कर्मचारीले कुनै पनि कार्यालय वा कुनै अधिकृतको कानुनद्वारा निर्धारित कर्तव्य पूरा गर्नमा बाधा विरोध हुने गरी हडताल वा कलम बन्द गर्न तथा शारीरिक वा मानसिक उत्पीडन हुने गरी दबाव दिन वा सो गर्ने उद्देश्यले अरूलाई उक्साउन समेत हुँदैन ।

३४. **लापर्वाही वा बढ्नियतले काम गर्न नहुने** : कर्मचारीले आफ्नो कर्तव्य पालनको सिलसिलामा बिरामीलाई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउँदा बिरामीको जीउ ज्यानमा हानि-नोक्सानी पुग्न सक्ने गरी लापर्वाही वा बढ्नियतले काम गर्नु हुँदैन ।

३५. **प्रतिनिधित्व गर्नमा प्रतिबन्ध** : कर्मचारीले आफूलाई मर्का परेको विषयमा आफैंले वा वारेसद्वारा सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीसमक्ष निवेदन दिनबाहेक अरू व्यक्ति वा समूहको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्न हुँदैन ।

तर सरकारबाट मान्यताप्राप्त कर्मचारीहरूको पेसागत संस्थाको तर्फबाट गरिने प्रतिनिधित्व र कर्मचारीको पदीय दायित्वको आधारमा गर्नुपर्ने कुनै कार्य गर्नमा यस ऐनले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

३६. **संस्थाको सदस्यता** : १) कुनै पनि कर्मचारीले सरकारको पूर्व स्वीकृति लिई प्रचलित कानुन बमोजिम दर्ता भएको पेसागत संस्थाबाहेक अन्य कुनै पनि प्रकारको संस्थाको सदस्य बन्नु हुँदैन ।

२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कर्मचारीले प्रचलित कानुन र सरकारको नीतिको विपरीत नहुने गरी आफ्नो पेसागत र अन्य सामाजिक संस्थाको सदस्य बन्न यस दफामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

३७. **सम्पत्ति विवरण** : कर्मचारीले आफ्नो सम्पत्तिको विवरण दिनु पर्नेछ र त्यसरी दिइएको विवरण भुट्टा ठहरिएमा प्रचलित कानुन बमोजिम कारबाही गरिनेछ ।

३८. **आफ्नो सेवा र पद अनुसारको आचरण पालन गर्नु पर्ने** : प्रत्येक कर्मचारीले आफ्नो सेवा र पद अनुकूलको आचरणसमेत पालन गर्नु पर्नेछ ।

३९. **चेतावनी दिन सक्ने** : कुनै कर्मचारीले कार्यालय समयको पालन नगरेमा, सरकारी काम सम्बन्धी कुरामा आफूभन्दा माथिको कर्मचारीले दिएको आज्ञा पालन नगरेमा वा आफूलाई सुम्पिएको जिम्मेवारी अनुसारको काममा लापर्वाही वा ढिलासुस्ती गरेमा त्यस्तो कर्मचारीलाई सम्बन्धित सुपरीवेक्षकले कारण खोली चेतावनी दिन सक्नेछ र सोको अभिलेख सम्बन्धित कर्मचारीको व्यक्तिगत विवरण फाइलमा राख्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य कर्मचारीको सेवाको सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था

४०. **कर्मचारीको सेवाको सुरक्षा** : देहायका कर्मचारीबाहेक अन्य कुनै पनि कर्मचारीलाई सफाइको सबुत दिने मनासिव माफिकको मौका नदिई सेवाबाट हटाइने वा बर्खास्त गरिने छैन :-

(क) नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट कसुरदार ठहरिएको,

- (ख) म्यादी पदमा बहाल रहेको,
- (ग) भागी पत्ता नलागेको वा सम्पर्क स्थापित गर्न सम्भव नभएको पर्याप्त आधार भएको,
- (घ) प्रचलित कानुनबमोजिम स्थापना भएको स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवसायिक परिषद्बाट नामदर्ता खारेज भएको ।

४१. कर्मचारीको बचाउ : १) कर्मचारीले आफ्नो ओहदाको कर्तव्य पालन सम्झी गरेको कुनै कामको सम्बन्धमा निजउपर उपदफा (२) बमोजिमको रीत नपुर्‍याई मुद्दा चल्न सक्नेछैन ।

- २) उपदफा (१) बमोजिम कुनै कर्मचारीउपर मुद्दा चलाउनको लागि सरकार वादी हुने मुद्दाको हकमा सरकारी न्यायाधिवक्ताको र अन्य मुद्दाको हकमा अख्तियारवालाको अनुमति प्राप्त भएको हुनु पर्नेछ र देवानी मुद्दाको हकमा देहायबमोजिम भएको हुनु पर्नेछ
- (क) मुद्दा चलाउने कारण तथा वादीको र निजको वारेस भएमा त्यस्तो वारेसको नाम र ठेगाना खोली लिखित सूचना अख्तियारवालालाई वा सम्बन्धित कर्मचारीलाई बुझाएको वा हुलाकद्वारा रजिस्ट्री गरी पठाएको र त्यसको एकप्रति नक्कल सरकारमा पेस भएको ।
- (ख) मुद्दा चलाउने कारण भएको आठ महिनाभित्र मुद्दा दायर गरिसकेको । तर लापर्वाही वा बदनियतले कुनै कर्मचारीले गरेको कामको परिणामस्वरूप कसैलाई शारीरिक हानी नोक्सानी पुग्न गएमा त्यस्तो कर्मचारी उपर प्रचलित कानुनबमोजिम मुद्दा चलाई क्षतिपूर्ति दावी गर्न यस उपदफाले बाधा पुर्‍याएको मानिने छैन ।
- ३) कुनै कर्मचारी बहाल छँदा आफ्नो ओहदाको कर्तव्य पालनको सिलसिलामा गरेको कामको सम्बन्धमा बहाल टुटिसकेपछि पनि उपदफा (२) बमोजिम स्वीकृति नभई निज उपर मुद्दा चल्न सक्नेछैन ।
- ४) उपदफा (३) बमोजिम मुद्दा चलाउन सरकारबाट स्वीकृति दिएमा निजको प्रतिरक्षा सरकारले नै गर्नेछ ।
- ५) कुनै पनि कर्मचारीलाई निजको नियुक्ति हुँदा तत्काल लागू रहेको तलब, उपदान, निवृत्तिभरण र अन्य सुविधा सम्बन्धी सेवाका सर्तहरूमा निजको स्वीकृति बेगर निजलाई प्रतिकूल असर पर्ने गरी परिवर्तन गरिने छैन । पछि हुने संशोधनले त्यस्तो संशोधन हुनु अगावै बहाल रहेको कुनै कर्मचारीको उपर्युक्त सेवाका सर्तहरूमा कुनै प्रकारले प्रतिकूल असर पर्ने भएमा त्यस्तो संशोधित व्यवस्था बमोजिम गर्न मञ्जुर गरेको लिखित स्वीकृति नभई त्यस्तो व्यवस्था निजको हकमा लागू हुने छैन ।

परिच्छेद : ७

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य कर्मचारीको सजाय र पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था
४२) सजाय : उचित र पर्याप्त कारण भएमा कर्मचारीलाई देहाय बमोजिमको विभागीय सजाय गर्न सकिनेछ :

- क) सामान्य सजाय : १) नसिहत दिने,
- २) दुई वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने,
- ३) बढीमा दुई तलब वृद्धि रोक्का गर्ने,

- ४) पाँच वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने,
 ५) बढीमा पाँच तलब वृद्धि रोक्का गर्ने,
 ६) पदको शुरू स्केलमा घटुवा गर्ने ।
- ख) विशेष सजाय :** १) भविष्यमा स्वास्थ्य सेवाको निमित्त अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने ।
- २) भविष्यमा स्वास्थ्य सेवाको निमित्त अयोग्य ठहरिने गरी सेवाबाट बर्खास्त गर्ने ।
- ४३. नसिहत दिने वा बढीमा दुई तलब वृद्धि वा दुई वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने**
 देहायको कुनै अवस्थामा कर्मचारीलाई नसिहत दिने वा बढीमा दुई तलब वृद्धि रोक्का गर्ने वा दुई वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने सजाय गर्न सकिनेछ :-
- (क) एकभन्दा बढी पटक अनुशासनहीन काम गरेमा,
 (ख) यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा उल्लेखित आचरण सम्बन्धी कुराहरू उल्लङ्घन गरेमा,
 (ग) प्रचलित कानून बमोजिम बरबुभारथ नगरेमा,
 (घ) एक वर्षमा दुई पटकसम्म लिखित चेतावनी पाएमा,
 (ङ) प्रचलित कानून बमोजिम पेस्की फछ्यौट नगरेमा,
 (च) सेवाग्राहीको पीरमर्का र उजुरी पटक-पटक बेवास्ता गरेको सम्बन्धमा आफूभन्दा माथिल्लो अधिकारीले दिएको निर्देशन पालना नगरेमा,
 (छ) कार्य विवरण लागू गर्ने गराउने दायित्व भएको पदाधिकारीले सो कार्य नगरेमा ।
- ४४. पाँच वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने वा बढीमा पाँच तलब वृद्धि रोक्का गर्ने वा पदको शुरू स्केलमा घटुवा गर्ने :** देहायको कुनै अवस्थामा कर्मचारीलाई पाँच वर्षसम्म बहुवा रोक्का गर्ने वा बढीमा पाँच तलब वृद्धि रोक्का गर्ने वा निज बहाल रहेको पदको शुरू स्केलमा घटुवा गर्ने सजाय गर्न सकिनेछ :-
- (क) पटकपटक अनुशासनहीन काम गरेमा,
 (ख) यो ऐन वा प्रचलित कानूनले तोकेको पदीय दायित्व जिम्मेवारीपूर्वक पूरा नगरेमा,
 (ग) व्यवस्थापन परीक्षणबाट देखिएका अनियमितता सम्बन्धमा दिएको निर्देशन पालना नगरेमा,
- ४५. सेवाबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने :** १) देहायको कुनै अवस्थामा कर्मचारीलाई भविष्यमा सरकारी सेवाको निमित्त अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउन सकिनेछ :-
- (क) लापर्वाही वा बदनियतले काम गरेमा,
 (ख) कर्मचारीले आफ्नो पदको काम वा जिम्मेवारी पूरा गर्न नसकेमा,
 (ग) आचरण सम्बन्धी कुरा बारम्बार उल्लङ्घन गरेमा,
 (घ) कार्यालयको समयमा बारम्बार मादक पदार्थको सेवन गरेमा,
 (ङ) बारम्बार अनुशासनहीन काम गरेमा,
 (च) राजनीतिमा भाग लिएमा,
 (छ) अनुशासन र आज्ञापालन नगरेको सम्बन्धमा दुई पटकभन्दा बढी नसिहत पाएमा,
 (ज) विदा स्वीकृत नगराई लगातार साठी दिनसम्म आफ्नो कार्यालयमा अनुपस्थित रहेमा ।
 (झ) पदस्थापना भएको वा काज खटाइएको कार्यालयमा हाजिर भई काम नगरेमा,
 (ञ) निर्धारित अवधिभर सेवा नगरेमा ।

- २) देहायको कुनै अवस्थामा कर्मचारीलाई भविष्यमा स्वास्थ्य सेवाको निमित्त अयोग्य ठहरिने गरी सेवाबाट बर्खास्त गर्न सकिनेछ :-
- (क) नैतिक पतन देखिने फौज्दारी अभियोगमा अदालतबाट कसुरदार ठहरिएमा ।
- (ख) भ्रष्टाचार गरेमा ।

४६. विभागीय कारबाही र सजाय सम्बन्धी विशेष व्यवस्था : यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएका भए तापनि अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ अनुसार सो आयोगबाट र प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायले कुनै कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही गर्न लेखी आएमा आवश्यक प्रक्रिया पुऱ्याई सोही बमोजिम विभागीय सजाय गर्नु पर्नेछ ।

४७. विभागीय सजाय दिने अधिकारी : १) कर्मचारीलाई सजायको आदेश दिने अधिकार अख्तियारवालालाई हुनेछ ।

२) उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी कर्मचारीलाई सजाय दिने अधिकारी तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४८. विशेष सजायको आदेश उपर पुनरावेदन : १) विभागीय सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले दिएको विशेष सजायको आदेशउपर त्यस्तो कर्मचारीले अधिकारप्राप्त अधिकारी समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

२) कुनै कर्मचारीको सम्बन्धमा यस दफा बमोजिम पुनरावेदनको अन्तिम किनारा लागेपछि त्यसको परिणाम स्वरूप निजको सेवा पुनः स्थापित हुने भएमा सो निर्णयको सूचना पाएको मितिले तीन महिनाभित्र निज उपस्थित हुन नआएमा निजको नोकरी थामिने छैन ।

३) पुनरावेदकले चाहेमा आफै वा वारिसद्वारा तारिखमा बस्न र कानून व्यवसायीद्वारा बहस पैरवी गराउन सक्नेछ ।

४९. विभागीय सजाय दिने अधिकार सुम्पन सक्ने : सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी दफा ७५ बमोजिम सजायको आदेश दिने कुनै अधिकारीको अधिकारलाई सोही सूचनामा तोकिएको अधिकारीले तोकिएको अवधिसम्मको लागि प्रयोग गर्न पाउने गरी सुम्पन सक्नेछ ।

५०. निलम्बन गर्ने : १) कुनै कर्मचारीको सम्बन्धमा कुनै अभियोगको जाँचबुझ गर्नु परेमा जाँचबुझ समाप्त नहुञ्जेलसम्म उक्त कर्मचारीलाई सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले निलम्बन गर्न सक्नेछ । तर देहायको अवस्था नभई साधारणतया निलम्बन गरिने छैन :-

(क) निलम्बन नगरी ओहदाको काम गर्न दिँदा भुट्टा सबुतप्रमाण सङ्कलन गर्न सक्ने वा आफ्नो विरुद्धका सबुतप्रमाण गायब गर्नसक्ने सम्भावना देखिएमा, वा

(ख) निलम्बन नगरी ओहदाको काम गर्न दिँदा सरकारी हानि-नोक्सानी हुने सम्भावना देखिएमा ।

२) कर्मचारीलाई स्वास्थ्य सेवाबाट हटाउने वा बर्खास्त गर्ने अभियोगको सूचना दिनुको साथै निजलाई सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले निलम्बन समेत गर्न सक्नेछ ।

३) उपदफा (१) बमोजिम कुनै कर्मचारीलाई निलम्बन गर्दा साधारणतः दुई महिना भन्दा बढी गर्नु हुँदैन । सो अवधिभित्र कर्मचारी उपर गरिएको कारबाहीको किनारा लगाउनु पर्नेछ । कुनै असाधारण अवस्था परी उक्त

अवधिभित्र कारवाही किनारा लगाउन नसकिने भै निलम्बनको अवधि बढाउनु परेमा एक महिनासम्म निलम्बनको अवधि बढाउन सकिनेछ ।

४) नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोगमा गिरफ्तार भई थुनिएको कर्मचारी त्यसरी थुनिएको अवधिभर स्वतः निलम्बन भएको मानिनेछ ।

५१. **निलम्बनको समाप्ति** : कुनै कर्मचारी आफ्नो पदमा पुनः स्थापित भएमा वा सेवाबाट हटाइएमा वा बर्खास्त गरिएमा निजको निलम्बन समाप्त हुनेछ ।

५२. **सफाइ पेस गर्ने मौका दिनु पर्ने** : १) विभागीय सजाय दिन पाउने अधिकारीले कुनै कर्मचारीलाई सजाय दिने आदेश दिनुभन्दा अघि कारवाही गर्न लागिएको कारणको उल्लेख गरी सो कर्मचारीलाई उचित म्याद दिई आफ्नो सफाइ पेस गर्ने मौका दिनु पर्नेछ । यसरी मौका दिँदा निज माथि लगाइएको आरोप स्पष्ट रूपले किटिएको र प्रत्येक आरोप कुनकुन कुरा र कारणमा आधारित छ सोसमेत खुलाउनु पर्नेछ । यस्तोमा सम्बन्धित कर्मचारीले म्यादभित्र आफ्नो सफाइ पेस गर्नु पर्नेछ ।

२) विभागीय सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले आवश्यक ठानेमा स्वयम् वा कुनै अन्य अधिकृतद्वारा जाँचबुझ गराउन सक्नेछ । त्यस्तो जाँचबुझ गर्ने अधिकृतले तोकिएको कार्यविधिको पालना गर्नु पर्नेछ ।

५३. **विशेष सजायको आदेश दिनुभन्दा पहिले सजाय प्रस्ताव गर्नु पर्ने** : विशेष सजायको आदेश दिनुभन्दा पहिले विभागीय सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले दफा ५२ बमोजिम सफाइ पेस गर्न दिइएको म्यादभित्र सफाइ पेस नगरेमा वा पेस हुन आएको सफाइ सन्तोषजनक नभएमा त्यस्तो कर्मचारीलाई दिन लागिएको प्रस्तावित सजाय किन नदिनु भनी त्यस सम्बन्धमा उचित म्याद दिई स्पष्टीकरण माग्नु पर्नेछ ।

५४. **लोक सेवा आयोगको परामर्श लिनु पर्ने** : विभागीय सजायको कारवाहीको सिलसिलामा सम्बन्धित कर्मचारीले दफा ५२ बमोजिम दिएको सफाइ वा दफा ५३ बमोजिम दिएको स्पष्टीकरण सन्तोषजनक नभई त्यस्तो कर्मचारीलाई सजाय गर्नु पर्ने देखिएमा विभागीय सजायको आदेश दिन पाउने अधिकारीले सो कर्मचारीलाई दिन लागिएको सजाय प्रस्ताव गरी लोक सेवा आयोगको परामर्श लिनु पर्नेछ ।

५५. **विभागीय कारवाहीको सम्बन्धमा लोक सेवा आयोगको परामर्श लिँदाको कार्यविधि** : १) कुनै कर्मचारीलाई विभागीय सजाय गर्ने सम्बन्धमा दफा ५४ बमोजिम लोक सेवा आयोगको परामर्शको निमित्त लेखी पठाउँदा केकस्तो कसुर गरे बापत त्यस्तो विभागीय सजाय गर्न लागिएको हो सो सम्बन्धी सबै कागजात र सम्बन्धित कर्मचारीको तर्फबाट कुनै स्पष्टीकरण पेस गरिएको भए सोसमेत लोक सेवा आयोगमा पठाउनु पर्छ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त हुन आएको कागजातको अतिरिक्त सो कर्मचारीसम्बन्धी अन्य कुनै विवरणको आवश्यकता परेमा लोकसेवा आयोगले सम्बन्धित अधिकारीसँग माग गर्न सक्नेछ र त्यसरी लोकसेवा आयोगबाट माग भएको विवरण उपलब्ध गराउनु सो अधिकारीको कर्तव्य हुनेछ ।

५६. **सेवामा बहाल नरहने** : १) देहायका कर्मचारीहरू देहायको अवस्थामा सेवामा बहाल रहने छैनन् :-

- (क) म्यादी पदमा बहाल रहेकोमा त्यस्तो पदको म्याद समाप्त भएमा,
 (ख) भागी पत्ता नलागेको वा सम्पर्क स्थापित गर्न सम्भव नभएको पर्याप्त आधार भएमा,
 (ग) प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापना भएको स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवसायिक परिषद्बाट नाम दर्ता खारेज भएमा ।
- २) उपदफा (१) को खण्ड (ख) र (ग) मा उल्लेखित अवस्था परी कुनै कर्मचारीलाई सेवामा बहाल नरहेको जानकारी अख्तियारवालाले सम्बन्धित कर्मचारीलाई दिनु पर्नेछ ।

५७. निर्णयमा असर नपर्ने : कुनै कर्मचारीको सम्बन्धमा यो ऐन वा यस ऐनअन्तर्गत बनेका नियमहरू बमोजिम अख्तियारप्राप्त अधिकारीले गरेको कारवाहीमा तात्त्विक असर नपर्ने सानो तिनो त्रुटिबाट निर्णयमा असर पर्नेछैन ।

परिच्छेद : ८

विदा र पुरस्कार सम्बन्धी व्यवस्था

५८. कर्मचारीले पाउने विदा : कर्मचारीहरूले देहायका विदाहरू तोकिए बमोजिम पाउनेछन् :-

- (क) भैपरी आउने र पर्व विदा
 (ख) घर विदा
 (ग) विरामी विदा
 (घ) प्रसूति विदा
 (ङ) प्रसूति स्याहार विदा
 (च) किरिया विदा
 (छ) अध्ययन विदा,
 (ज) असाधारण विदा
 (झ) सट्टा विदा
 (ञ) अतिरिक्त सेवा विदा ।

५९. गयल भएको अवधि सेवा अवधिमा गणना नहुने : १) विदा नलिई आफ्नो कार्यालयमा अनुपस्थित हुने कर्मचारीलाई गयल र तलब कट्टी गरी विभागीय सजाय समेत गरिनेछ । यसरी गयल भएको अवधि निजको सेवा अवधिमा गणना गरिने छैन ।

२) विदा स्वीकृत नगराई लगातार साठी दिनभन्दा बढी अवधि अनुपस्थित हुने कर्मचारीलाई हाजिर गराउन पाइने छैन ।

३) उपदफा (२) विपरीत कुनै पदाधिकारीले कुनै कर्मचारीलाई हाजिर गराएकोमा त्यस्तो पदाधिकारीलाई विभागीय कारवाही गरी सो कर्मचारीले खाएको तलब, भत्ता समेत त्यसरी हाजिर गराउने पदाधिकारीबाट सरकारी बाँकी सरह असुलउपर गरिनेछ ।

६०. पुरस्कार : १) कर्मचारी बहाल भैरहेको तहभन्दा एक तह माथिको तहमा बढुवा हुन सम्भाव्य उम्मेदवार हुनुको लागि आवश्यक न्यूनतम सेवा अवधिसम्म लगातार यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली बमोजिमको कार्य

सम्पादन मूल्याङ्कन फाराममा अति उत्तम अङ्क पाई बहुवामा स्थान पाउन नसकेको कर्मचारीलाई पुरस्कार स्वरूप थप पाँच तलब वृद्धि दिन सकिनेछ । यस्तो पुरस्कारको रकम सम्बन्धित विभागीय प्रमुखबाट निर्णय गराई प्रशंसा-पत्र सहित दिन सकिनेछ ।

- २) उपदफा (१) बमोजिम थप भएको तलब वृद्धि जोड्दा सम्बन्धित कर्मचारीको अन्तिम तलबमान नाघ्ने भएमा त्यसरी नाघेको तलब वृद्धिको रकम निजले पाउने मासिक तलबमा थप गरी दिइनेछ ।

परिच्छेद : ९

औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्बन्धी व्यवस्था
६१. वार्षिक खरिद योजना बनाउनु पर्ने : १) आफ्नो क्षेत्रभित्र वार्षिक रूपमा आवश्यक पर्ने औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको अनुमान र खरिद गर्न वार्षिक खरिद योजना बनाई स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

- २) वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाको सहयोगमा खरिद एकाईले तयार गर्नेछ ।

६२. औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद : १) औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिदका लागि नगरपालिकाले प्रक्रिया अधि बढाउने छ ।

- २) औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद कार्यमा सार्वजनिक खरिद ऐन र विषयगत स्थानीय कानूनहरूको प्रावधानअनुसार गर्नुपर्ने छ ।

६३. औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको भण्डारण : १) खरिद गरिएको औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित भण्डारणको व्यवस्था नगरपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाले मिलाउने छ ।

- २) स्वास्थ्य उपकरण आवश्यकताअनुसार र औषधिको खरिद चौमासिक रूपमा गर्नुपर्ने छ । खरिदको परिमाण निर्धारण सम्बन्धित वडा समितिले माग गरेको परिमाण बमोजिम २०% मा नबढाइकन गर्नुपर्ने छ ।

- ३) नगरपालिकाले खरिद गरेको उपकरण र औषधिको कूल परिमाण र मूल्य खरिद मितिको १५ दिनभित्र सार्वजनिक गर्नुपर्ने छ ।

- ४) सम्बन्धित सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले नगरपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधि तथा औषधि वितरण सम्बन्धि विस्तृत विवरण चौमासिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने र सम्बन्धित वडा समितिमार्फत् नगरपालिकामा बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद : १०

स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर, सामाजिक सुरक्षा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

६४. स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर तोक्न सक्ने : १) नगरपालिकाले स्थानीय स्तरमा सञ्चालित चिकित्सकीय उत्पादन र स्वास्थ्य सेवाहरूको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर निर्धारण गर्न सक्नेछ । स्थानीय स्वास्थ्य सेवा अनुगमन समितिमार्फत् निर्धारित गुणस्तर र मूल्य भए नभएको अनुगमन गरी सो अनुरूप कार्य गर्न गराउन निर्देशन दिन सक्नेछ ।

- २) निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित चिकित्सकीय उत्पादन र स्वास्थ्य सेवाको न्यूनतम र

अधिकतम मूल्य र गुणस्तरको जानकारी नगरपालिकालाई गराउनु पर्नेछ ।

६५. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन : १) नगरपालिकाले राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीतिअनुसार स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक सहजीकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरू सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

२) आवश्यकतानुसार अन्य सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू निर्माण गरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

६६. सरसफाइ र स्वच्छताका लागि अनुगमन तथा नियमन : १) स्वस्थ खानेपानी र खाद्यपदार्थको गुणस्तर एवम् वायु तथा ध्वनि प्रदूषण नियन्त्रण गर्न स्वास्थ्य तथा सरसफाइ अनुगमन समितिले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने छ ।

२) प्रदूषण बढाउने उद्योग, संस्थान वा व्यक्तिलाई सो सम्बन्धी सचेत गराउन र सोबाट पर्न जाने हानि-नोक्सानीको क्षतिपूर्ति भराउन नगरपालिकासमक्ष आवश्यक सिफारिस गर्न सक्ने छ ।

३) सिफारिस बमोजिम तोकिएको अधिकारीले आवश्यक दण्ड जरिवाना तथा अन्य कारबाही सम्बन्धी व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद : ११

महामारी रोकथाम, फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

६७. रोग तथा रोगीहरूको अभिलेख राख्नु पर्ने : १) स्थानीय स्तरमा कुनै नागरिकलाई सरुवा रोग लागेमा सोको जानकारी २४ घन्टाभित्र नजिकको सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था वा स्वयम्सेविकालाई टिपोट गराउने कर्तव्य रोगीको परिवारको हुनेछ ।

२) कसैलाई नसर्ने रोग लागेमा सोको जानकारी नजिकको सामुदायिक स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य स्वयम्सेविकालाई टिपोट गराउने कर्तव्य रोगीको परिवारको हुनेछ ।

३) टिपोट गराइएका रोगीहरूको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरूले मासिक रूपमा वडा समिति र नगरपालिकाको स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा दाखिला गराउनु पर्नेछ ।

४) कुनै स्वास्थ्य सेवा प्रदायक व्यक्ति वा संस्थाले नगर क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्न नगर पालिकासमक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ । सेवाको आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा नगर पालिकाले त्यस्तो शिविर सञ्चालन गर्न अनुमति दिन सक्नेछ ।

६८. महामारी रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने : १) स्थानीय स्तरमा रोगको महामारी फैलिएमा नगरपालिकाले सोको प्रभाव क्षेत्र निक्यौल गरी विद्यालयहरू बन्द गर्न, अस्थायी रूपमा बस्ती खाली गर्न वा अन्यत्रका सर्वसाधारणलाई भ्रमणमा प्रतिबन्ध समेत लगाउन सक्नेछ ।

२) यस्तो परिस्थितिमा महामारीबाट थप क्षति हुन नदिन आवश्यक सतर्कता अपनाउने, आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्ने र थप जनशक्तिको लागि छिमेकी स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र सङ्घीय सरकारमा अनुरोध गरी प्रभावकारी परिचालन गर्नुपर्नेछ ।

- ३) महामारी, प्रकोप, सङ्कटग्रस्त र विपदको अवस्थामा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित सम्पूर्ण स्वास्थ्य सेवाहरू अनिवार्य रूपमा त्यस्ता क्षेत्रहरूमा परिचालित हुनुपर्नेछ । आपत्कालीन सेवाहरू सबै निःशुल्क हुनेछन् ।

६९. सूती, मदिरा तथा सूतिजन्य पदार्थको नियमन : १) सूती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरणको लागि नगरपालिकाबाट छुट्टै अनुमति लिनु पर्नेछ ।

- २) खाद्य पदार्थ विक्री गर्ने पसलमा सूती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गर्न बन्देज लगाइने छ ।

- ३) सूती र मदिराजन्य वस्तुको विक्री वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्न निषेधित र खुल्ला क्षेत्रहरू तोक्न सकिनेछ । विद्यालय, सरकारी कार्यालय र हाट बजार जस्ता क्षेत्रहरूको निश्चित दूरीभित्र धूमपान र मदिरापान निषेध गरिनेछ ।

- ४) खाद्य पदार्थसँगै सूती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गरेमा, निषेधित क्षेत्रमा धूमपान र मदिरा सेवन गरेमा स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा नगरपालिकाले आवश्यक कारवाही गर्न सक्नेछ ।

- ५) खाद्य पदार्थ विक्री वितरण गर्ने पसलमा सूतीजन्य, मदिराजन्य सामग्री विक्री गर्नु पर्ने भएमा छुट्टै क्याबिन बनाई गर्नु पर्नेछ ।

- ६) सूती तथा मदिराजन्य पदार्थको उत्पादन, भण्डारण र विक्री वितरण गर्दा सङ्घीय सरकारले तोके बमोजिम स्टिकर, लोगो आदि नभएका पदार्थ विक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

- ७) सूती तथा मदिराजन्य वस्तुको कारोबार तथा खरिद विक्री र ओसार पसारमा बालबालिकालाई प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

७०. सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन : १)

नगरपालिकाले व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाइका मापदण्ड तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको पहिलो महिनामा सार्वजनिक गर्नु गराउनु पर्ने छ ।

- २) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहोर विसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्ने छ ।

- ३) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहरमैला व्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवारमा हानि-नोक्सानी पर्न गएमा सोको क्षतिपूर्ति हानि पुऱ्याउने परिवारले तिर्नुपर्ने छ ।

- ४) सहरी तथा अर्ध सहरी क्षेत्रमा निष्कासित फोहरमैला पुनः प्रयोग गरी कम्पोस्ट मल बनाइएको अवस्थामा नगर कार्यपालिकाले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्न सक्ने छ ।

- ५) नगरको सरसफाइ तथा फोहर व्यवस्थापनमा टोल सुधार समितिहरूलाई क्रियाशील गराई स्वच्छताको प्रवर्द्धन गरिने छ ।

परिच्छेद : १२

दण्ड, सजाय, जरिवाना सम्बन्धी व्यवस्था

७१. नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रदूषण बढाउने व्यक्ति, निकाय, संस्था, कल कारखाना तथा उद्योगलाई निम्न बमोजिमको दण्ड सजाय गर्न सकिनेछ : १. मन्थली नगरपालिकाभित्र देहायका कसुर गर्नेहरूका लागि सङ्घीय वा प्रदेश कानूनले

तोकेको सजायमा सोही बमोजिम हुनेगरी मन्थली नगरपालिकाबाट देहाय बमोजिमको सजाय गरिनेछ ।

(क) **उद्योग तथा कल कारखानालाई हुने सजाय:** ध्वनि, धूँवा तथा अन्य माध्यमबाट प्रदूषण बढाउने उद्योग कल कारखानालाई प्रथमपटक भए चेतावनी दिने वा रु. १०,०००/- सम्म जरिवाना गर्ने, दोस्रोपटक भए रु. ५०,०००/- सम्म जरिवाना गर्ने, तेस्रोपटक वा सो भन्दा बढी भए रु. ७५,०००/- सम्म जरिवाना गरी उद्योग कल कारखाना बन्द समेत गराउन सकिनेछ ।

प्रदूषणका कारण कुनै व्यक्ति समुदाय वा संस्थालाई हानि-नोक्सानी पुगेको ठहरेमा उचित क्षतीपूर्ति समेत भराउन सकिनेछ । प्रदूषणयुक्त स्थल सफा गर्दा लागेको खर्च सम्बन्धित पक्षबाट भराउनका साथै त्यस्तो कार्य गर्न निषेध गर्न सकिनेछ ।

(ख) **प्रदूषण बढाउने व्यक्ति वा संस्था वा व्यापारिक प्रतिष्ठानलाई हुने सजाय:** सार्वजनिक स्थलमा फोहोर लगायत अन्य प्रदूषणयुक्त सामग्री फाली प्रदूषण गर्नेलाई पहिलोपटक भए चेतावनी दिई रु. ३,०००/- सम्म जरिवाना गरी त्यस्तो प्रदूषणयुक्त सामग्री हटाउन लागेको खर्च समेत भराउन सकिनेछ । सार्वजनिक स्थलमा फोहोर लगायत अन्य प्रदूषणयुक्त सामग्री फाली प्रदूषण गर्नेलाई दोस्रोपटक भए रु. १०,०००/- सम्म जरिवाना गरी त्यस्तो प्रदूषणयुक्त सामग्री हटाउन लागेको खर्च समेत भराउन सकिनेछ । सार्वजनिक स्थलमा फोहोर लगायत अन्य प्रदूषणयुक्त सामग्री फाली प्रदूषण गर्नेलाई तेस्रोपटक भए रु. २५,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ । त्यस्तो प्रदूषणयुक्त सामग्री हटाउन लागेको खर्चसमेत भराउनका साथै त्यस्तो कार्य गर्न निषेध गर्न सकिनेछ ।

(ग) **सार्वजनिक स्थलमा ढल वा फोहोर पानी फाली प्रदूषण गर्नेलाई हुने सजाय :** सार्वजनिक स्थान वा निषेधित स्थानमा ढल वा फोहोर पानी फ्याली प्रदूषण गर्नेलाई पहिलोपटक भए चेतावनी दिई रु. २,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ । सार्वजनिक स्थान वा निषेधित स्थानमा ढल वा फोहोर पानी फ्याली प्रदूषण गर्नेलाई दोस्रोपटक भए रु. ५,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ । तेस्रोपटक वा सोभन्दा बढीपटक भए रु. १०,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ । प्रदूषणयुक्त स्थान सफा गर्दा लागेको खर्च सम्बन्धित पक्षबाट भराउन सकिनुका साथै त्यस्तो कार्य गर्न निषेध गर्न सकिनेछ ।

(घ) **बधशाला वा मासु पसलबाट प्रदूषण बढाउनेका लागि हुने सजाय:** तोकिएको स्थानभन्दा बाहेक वा निषेधित क्षेत्रमा वा सार्वजनिक स्थानमा पशु बध गरी प्रदूषण बढाउनेलाई देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ ।

१) तोकिएको स्थानभन्दा बाहेक वा निषेधित क्षेत्रमा वा सार्वजनिक स्थानमा राँगा, भैंसी, वा बड्गुर बध गरी प्रदूषण बढाउनेलाई पहिलोपटक भए आवश्यक चेतावनी दिई रु. ५,०००/- सम्म जरिवाना, दोस्रोपटक भए रु. १०,०००/- सम्म जरिवाना र तेस्रोपटक भए रु. २५,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ ।

२) तोकिएको स्थानभन्दा बाहेक वा निषेधित क्षेत्रमा वा सार्वजनिक स्थानमा खसी, कुखुरा, हाँस आदि बध गरी प्रदूषण बढाउनेलाई पहिलोपटक भए आवश्यक चेतावनी दिई रु. २,०००/- सम्म जरिवाना, दोस्रोपटक भए रु. ५,०००/- सम्म

जरिवाना र तेस्रोपटक भए रू. १०,०००/- सम्म जरिवाना गर्न सकिनेछ ।
प्रदूषणयुक्त स्थानबाट फोहोर हटाउँदा लागेको खर्च सम्बन्धित पक्षबाट भराउनुका साथै त्यस्तो कार्य गर्न निषेध गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद : १३ विविध

७२. **प्राइभेट मेडिकल कलेज, अध्ययन संस्थान र ठूला अस्पताल सञ्चालनका लागि सिफारिस :** १. सङ्घीय र प्रादेशिक मापदण्ड अनुरूप निजी स्तरमा मेडिकल कलेज तथा स्वास्थ्य अध्ययन संस्थान, अस्पताल तथा निदान केन्द्र स्थापनाका लागि सम्बन्धित वडा र नगरपालिकाबाट सिफारिस लिनुपर्ने छ ।
- २) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस लिँदा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरी स्थानीय स्तरमा पर्ने ।
- ३) सिफारिसका लागि नगरपालिकाको आर्थिक ऐनले तोके बमोजिमको राजश्व दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।
७३. **सङ्घीय तथा प्रादेशिक अभियानलाई सघाउ पुऱ्याउनु पर्ने :** स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड पूरा गर्ने सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारले सञ्चालन गरेको अभियानलाई नगरपालिकाले आवश्यक समन्वय गर्ने छ ।
७४. **आमा समूह, धामी भौक्रीको अभिलेख अद्यावधिक गरी तिनीहरूको क्रियाकलापलाई नगरपालिकाले अनुगमन र नियमन गर्नेछ ।**
७५. **नगरपालिका क्षेत्रभित्र कार्यरत स्वास्थ्य र सरसफाइ सम्बन्धी संस्थाहरूले आफ्नो प्रगति विवरण चौमासिक रूपमा नगरपालिकासमक्ष बुझाउनु पर्नेछ ।**
७६. **नगरपालिकाले आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सेवा प्रदान गर्नका लागि अन्य सरकारी निकाय, निजी व्यवसायी, सामाजिक सङ्घ/संस्था, ट्रस्ट र व्यक्तिहरूसँग विभिन्न कार्यहरूका लागि साभेदारी गर्न सक्ने छ र तिनीहरूबाट औषधि, उपकरण, विशेषज्ञ सीपहरूको सहायता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।**
७७. **पुनरावेदन :** तोकिएको अधिकारीले गरेको सजायको निर्णय वा आदेश उपर कानुनबमोजिम पुनरावेदन लाग्नेछ ।
७८. **नियम बनाउने अधिकार :** १) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नगर कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
- २) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिकाले आवश्यक निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।
७९. **सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था :** यस ऐनले तोकेबमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआउँदासम्म नगरपालिकाले गर्न सक्नेछ ।
८०. **बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार :** यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधाअड्काउ परेमा नगरपालिकाले त्यस्तो बाधाअड्काउ हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ र त्यस्तो आदेश यसै ऐनमा परे सरह मानिनेछ । तर यस्तो आदेश नगर कार्यपालिकाले ६ महिना भित्रमा अनुमोदन नगरेमा स्वतः निष्क्रिय हुनेछ ।
८१. **बचाउ र लागू नहुने :** १) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा

लेखिएजति कुरामा सोही बमोजिम र अन्य विषयहरूका हकमा प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।

- २) संविधान, सङ्घीय कानुन र प्रादेशिक कानुनसँग बाभिएका यस ऐनका दफा तथा उपदफाहरू बाभिएको हदसम्म स्वतः निष्क्रिय हुनेछ ।

॥ समाप्त ॥